

MAKTAB RAHBARLARINI KASBIY TAYYORLASH TIZIMIDA MEDIA VA
AXBOROT SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH MODELINI
TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI

Abdulxakimova Ziyoda Latibjon qizi

Oriental Universiteti

"Uzluksiz ta'lim pedagogikasi" kafedrası

1- bosqich mustaqil tadqiqotchi (PhD)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20627709>

Annotatsiya. Maqolada umumta'lim maktab rahbarlarini kasbiy tayyorlash tizimida media va axborot savodxonligini (MAS) rivojlantirish modelini takomillashtirish masalasi ilmiy-nazariy jihatdan tahlil etiladi. Maqola maktab direktorlarining raqamli boshqaruv muhitidagi kompetentligini kuchaytirish uchun MASni kasbiy tayyorlash dasturlariga integratsiyalash zarurligi va uning ilmiy asoslanishi bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: media va axborot savodxonligi, maktab rahbari, kasbiy tayyorlash, boshqaruv kompetensiyasi, ta'lim modeli, raqamli muhit.

Abstract. The article provides a scientific and theoretical analysis of the issue of improving the model for developing media and information literacy (MIS) in the system of professional training of general education school leaders. The article concludes with the need to integrate MIS into professional training programs to strengthen the competence of school principals in the digital management environment and its scientific justification.

Keywords: media and information literacy, school leader, professional training, management competence, educational model, digital environment.

Аннотация. В статье представлен научно-теоретический анализ вопроса совершенствования модели развития медиа- и информационной грамотности (МИГ) в системе профессиональной подготовки руководителей общеобразовательных школ. В заключение статьи рассматривается необходимость интеграции МИГ в программы профессиональной подготовки для повышения компетентности директоров школ в цифровой среде управления и приводится научное обоснование этой необходимости.

Ключевые слова: медиа- и информационная грамотность, руководитель школы, профессиональная подготовка, управленческая компетентность, образовательная модель, цифровая среда.

Замонавий ахборот жамияти таълим тизимида, хусусан, умумта'лим мактаблари раҳбарларига юксак талаблар қўяди. Бугунги кунда мактаб директорлари нафақат педагогик жараёнларни бошқарувчи, балки рақамли

ахборот оқимларида стратегик қарорлар қабул қилишга қодир лидер сифатида баҳоланади. Шу боис media va axborot savodxonligi (MAS) — ya'ni axborotni izlash, tanqidiy baholash, tahlil etish va etik foydalanish qobiliyati — zamonaviy maktab rahbarining boshqaruv kompetensiyasining ajralmas qismi bo'lib bormoqda [1]. Biroq O'zbekiston ta'lim tizimida rahbarlarni kasbiy tayyorlash dasturlari, qoida tariqasida, MASni mustaqil va tizimli yo'nalish sifatida emas, balki ikkinchi darajali ko'nikma sifatida qaraydi. Natijada maktab direktorlarining media muhitida professional faoliyat yuritish salohiyati etarlicha shakllantirilmayapti. Ushbu muammo xalqaro miqyosda ham muhim ahamiyat kasb etadi, zero UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan media va axborot savodxonligi kontseptsiyasi allaqachon global ta'lim siyosatining asosiy ustuvorliklaridan biri sifatida tan olingan [2]. Shu nuqtai nazardan, maktab rahbarlarini kasbiy tayyorlash tizimida MASni rivojlantirish modelini ilmiy asosda takomillashtirish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Metodologiya va adabiyotlar tahlili. Ushbu maqola metodologik jihatdan taqqoslama-tahliliy yondashuvga asoslanadi: xalqaro ilmiy adabiyotlar, normativ hujjatlar va milliy ta'lim siyosati hujjatlari qiyosiy o'rganildi. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, MASni ta'lim rahbariyati kompetensiyasi sifatida o'rganish nisbatan yosh, ammo jadal rivojlanayotgan ilmiy yo'nalishdir. Potter MASni shaxsning axborot ta'siriga ongli munosabat bildirish va uni tanqidiy filtrlash layoqati sifatida ta'riflaydi hamda bu qobiliyatning kasbiy muhitda ahamiyatini alohida ta'kidlaydi [3]. Hobbs esa media savodxonligini faqat o'quvchilarga emas, balki ta'lim tashkilotlari rahbarlariga ham maqsadli o'rgatish zarurligini asoslaydi, chunki aynan rahbarlar maktabning axborot siyosatini shakllantiradi [4]. Frau-Meigs MASni ta'lim tizimi uchun integrativ kompetensiya sifatida kontseptuallashtiradi va uni kasbiy tayyorlash dasturlariga kiritishning nazariy modelini taklif etadi [5]. Rus adabiyotida Загвязинский мактаб раҳбарларини тайёрлаш тизимида ахборот компетентлигини шакллантириш масаласини педагогик инноватика нуқтаи назаридан ўрганади ва раҳбарнинг ахборий-аналитик фаолиятини алоҳида компетенция блоки сифатида ажратиб кўрсатади [6]. Livingstone медиа саводхонлигини рақамли тенгсизлик муаммоси билан боғлиқ ҳолда таҳлил этади ва таълим муассасалари раҳбарлари учун ушбу компетенциянинг стратегик аҳамиятини илмий асослайди [7].

O'zbekiston milliy ta'lim tizimi kontekstida Musurmonova ta'lim muassasasi rahbarlarining axborot-kommunikatsion texnologiyalar sohasidagi tayyorganligini tadqiq etib, mavjud dasturlarda MASga oid komponentlarning

yetarlicha shakllantirilmaganligini aniqlagan [8]. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida" gi qonuni va "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi ta'lim tizimini raqamlashtirish va rahbarlarning raqamli kompetentligini oshirishni davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida belgilaydi [9]. Вироқ мазкур ҳужжатларда MAS алоҳида компетенция йўналиши сифатида мустақил ўрнини топмаган — бу ҳолат мавжуд муаммони яна бир бор тасдиқлайди. UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan "Pedagog va ta'lim rahbarlari uchun MAS o'quv dasturi" xalqaro etalon hujjat sifatida 193 davlat tomonidan tan olingan bo'lib, unda MASni kasbiy tayyorlash modullari orqali uzluksiz rivojlantirish tamoyili markaziy o'rin tutadi [10]. Yuqorida keltirilgan adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, xalqaro ilm-fan MASni maktab rahbarining boshqaruv kompetensiyasi tarkibiga kiritishning nazariy va amaliy asoslarini yetarlicha ishlab chiqqan, ammo ushbu natijalar O'zbekiston milliy kasbiy tayyorlash tizimiga hali to'liq tatbiq etilmagan.

Natijalar va muhokama. Adabiyotlar tahlili asosida quyidagi xulosalar va taklif etilayotgan model elementlari shakllantirildi. Birinchidan, maktab rahbarlarini kasbiy tayyorlash tizimida MAS alohida, mustaqil kompetensiya bloki sifatida ajratilmaydi va bu holat rahbarning axborot muhitidagi professional faoliyatini cheklab qo'yadi. Rahbar ijtimoiy tarmoqlar, raqamli ommaviy axborot vositalari va korporativ axborot tizimlari bilan kunlik aloqada bo'lishiga qaramasdan, ushbu muhitda tanqidiy va etik yo'nalishda harakat qilish uchun tizimli tayyorgarlikni ko'rmaydi. Ikkinchidan, mavjud kasbiy tayyorlash modellari asosan menejmental va pedagogik kompetensiyalarga e'tibor qaratadi, MASni esa faqat raqamli texnologiyalar bilan ishlash ko'nikmasiga teng qo'yadi — holbuki ikkalasi o'rtasidagi farq juda katta. Raqamli savodxonlik texnik jihatga, MAS esa analitik, tanqidiy va etik jihatga urg'u beradi [3; 4].

Demak, takomillashtiriladigan model ikkalasini ham qamrab olishi, lekin ularni bir-biridan farqlay olishi lozim. Uchinchidan, xalqaro tajriba tahlili shuni ko'rsatadiki, samarali MAS modeli uch bosqichdan iborat bo'lishi maqsadga muvofiq: diagnostika bosqichi (rahbarning mavjud media kompetensiya darajasini aniqlash), rivojlantirish bosqichi (modul shaklida nazariy va amaliy bilimlarni shakllantirish) va monitoring bosqichi (erishilgan kompetensiyalarni doimiy ravishda kuzatib borish va yangilab turish mexanizmi) [5; 10]. Ushbu model O'zbekiston kontekstida milliy ta'lim standartlariga moslashtirilgan holda qo'llanilishi mumkin. To'rtinchidan, MASni kasbiy tayyorlash tizimiga integratsiyalash faqat o'quv dasturiga alohida modul qo'shish bilan cheklanmaydi — u rahbar faoliyatining barcha tomonlarini: muassasa uchun axborot siyosatini

ishlab chiqish, pedagogik jamoani raqamli muhitda boshqarish, ota-onalar va jamoatchilik bilan media orqali samarali kommunikatsiya qilish kabi kompetensiyalarni ham o'z ichiga olishi kerak [6; 7].

Beshinchidan, MASni rahbarlar tayyorlash tizimiga kiritish milliy ta'lim siyosatining amaldagi ustuvorliklariga to'liq mos keladi. "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi raqamli muxit вакиллари (шу жумладан таълим раҳбарлари) учун юксак ахборий компетентликни стратегик зарурият сифатида белгилайди [9]. Бу эса ушбу йўналишда илмий-методик ишланмаларга давлат сиёсати доирасида таянч мавжудлигини кўрсатади. Шунини ҳам таъкидлаш лозимки, MAS rivojlantirishning takomillashtirilgan modeli rahbarlarga passiv axborot iste'molchisi emas, balki muassasa darajasida axborot siyosatini shakllantiruvchi faol subyekt sifatida faoliyat yuritishga imkon beradi. Bu esa maktabning ijtimoiy obro'sini, pedagogik jamoaning raqamli savodxonligini va pirovardida o'quvchilarning media kompetentligini ham oshirishga bevosita hissa qo'shadi.

Xulosa. Maktab rahbarlarini kasbiy tayyorlash tizimida media va axborot savodxonligini rivojlantirish modelini takomillashtirish bugungi ta'lim tizimining dolzarb ilmiy-amaliy masalalaridan biridir. Amalga oshirilgan adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, xalqaro ilmiy hamjamiyat MASni ta'lim rahbariyatining mustaqil va strategik kompetensiyasi sifatida tan olgan bo'lsa-da, O'zbekiston milliy kasbiy tayyorlash tizimida ushbu kompetensiya hali yetarlicha institutsionallashtirilmagan. Takomillashtirilgan model diagnostika, rivojlantirish va monitoring bosqichlarini o'z ichiga olishi, milliy ta'lim standartlari va "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasiga moslashtirilishi hamda rahbar faoliyatining barcha boshqaruv qatlamlarini qamrab olishi lozim. Kelgusida ushbu yo'nalishda milliy kasbiy tayyorlash dasturlarini qayta ko'rib chiqish, MASga oid modul va o'quv-uslubiy materiallar ishlab chiqish hamda xalqaro tajribani maqsadli o'zlashtirishga qaratilgan ilmiy-metodologik tadqiqotlarni davom ettirish zarur.

Adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Grizzle A., Moore P., Dezuanni M. et al. Media and Information Literacy: Policy and Strategy Guidelines. — Paris: UNESCO, 2013. — 194 p.
- 2.UNESCO. Media and Information Literacy Curriculum for Teachers. — Paris: UNESCO Publishing, 2011. — 192 p.
- 3.Potter W. J. Media Literacy. 8th ed. — Los Angeles: SAGE Publications, 2016. — 408 p.
- 4.Hobbs R. Digital and Media Literacy: Connecting Culture and Classroom. — Thousand Oaks: Corwin Press, 2011. — 216 p.

5. Frau-Meigs D. Transliteracy as the New Research Horizon for Media and Information Literacy // Media Studies. — 2012. — Vol. 3, № 6. — P. 14–26.
6. Загвязинский В. И. Педагогическое творчество учителя и руководителя образовательного учреждения. — М.: Просвещение, 2010. — 160 с.
7. Livingstone S. Media Literacy and the Challenge of New Information and Communication Technologies // The Communication Review. — 2004. — Vol. 7, № 1. — P. 3–14.
8. Musurmonova O. Ta'lim muassasasi rahbarlarining axborot-kommunikatsion kompetentligini shakllantirish // Pedagogika. — Toshkent, 2019. — № 4. — B. 45–51.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni. — Toshkent, 2020 yil 5-oktabr. — PF-6079-son.
10. UNESCO. Global Media and Information Literacy Assessment Framework: Country Readiness and Competencies. — Paris: UNESCO, 2013. — 148 p

